

341.485(=163.41)(497.5)“1941/1945”
272-726:929 Берковић П.(093.2)
272-726:929 Шимић В.(093.2)
COBISS.SR-ID 260906252

Вељко Ђурић Мишина

ПЕТАР ФРА БЕРКОВИЋ И ВЈЕКОСЛАВ ФРА ШИМИЋ ПРИПАДНИЦИ УСТАШКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Објављивањем архивске грађе више се баве архиви и научно-истраживачке установе, што је и разумљиво, него што то чине музеји.

Недостатак музејског материјала приморава нас да објављујемо одређену архивску грађу која има своје место у нашој основној, музејској делатности. Истраживање великих злочина, а то значи дужих процеса од узрока до последица, нарочито у Независној Држави Хрватској 1941–1945. године, подразумева неколико равни. Имајући у виду улогу припадника јерархије Римокатоличке цркве, од обичних свештеника до надбискупа у историји поменуте државе, јасно је зашто сматрамо да треба објавити одређену грађу која може да допринесе расветљавању појединих трагичних догађаја. Истовремено, у том контексту нудимо аргументе за чињеничке квалификације конкретних личности које су иницирале злочине и трагедије.

У хрватској историографији, нарочито код оних аутора који се баве Римокатоличком црквом, кад је реч о одређеним чињеницама најчешће се потеже аргумент да је коришћена архивска грађа комунистичке провенијенције. Замерка би имала смисла када би с друге стране било архивске грађе која би демантовала садржај критикованих докумената. На пример, да је неки фрањевац помагао комунисте, а не усташку организацију.

У овом тексту коришћена је литература разне провенијенције, архивска грађа (један извештај) је аутентична, оригинална и веродостојна и потиче из усташких институција хрватске државне власти.

Петар фра Берковић (1. мај 1898, Сиверић код Дрниша – 1945, ?), свештеник Провинције Пресветог Откупитеља чије је седиште било у Сплиту, припадао је усташком покрету поглавника Анте Павелића. Захваљујући томе у првим данима Независне Државе Хрватске, као личност од високог поверења, постављен је од министра унутрашњих послова за повереника Книнског котара. Политички повереник истог котара био је Вјекослав фра Шимић.

Према тврђењима Ђуре Виловића, доброг познаваоца учешћа римокатоличких свештеника у усташком покрету, фра Берковић је предводио усташе из Дрниша у ратним данима априла 1941. године у разоружавању и хапшењу припадника 12. пука Јадранске дивизије Југословенске краљевске војске и у успостављању новог поретка.¹

Због сукоба са италијанским властима (наводно због одбијања предаје војних магацина), био је ухапшен и заточен извесно време у Задру.² Августа 1941. одлази у Загреб а одатле у Осиек у Уред за колонизацију. Крајем 1942. године враћа се у Загреб и бива постављен за војног свештеника.³

Према другим изворима, разлог хапшења били су злочини над српским становницима иницирани од фра Берковића и његових истомишљеника.⁴

„U većem delu Dalmacije italijanske okupacione vlasti zabranjuju ustašama rad kao i sve nacionalne manifestacije; u Splitu ih ograničavaju na formalno postojanje, dok u Kninskoj krajini, sputavajući delovanje organa izvršne vlasti, prelaze u akciju odstranjivanja ustaša.“⁵

Фра Берковић 10. новембра 1941. пише Министарству сељачког gospodarства: „За punih 14 godina mog župnikovanja u Drnišu, moj župni stan bio je u pravom smislu ustaški stan. Tu je bilo stjecište za sve Ustaše, ne samo iz ovog kraja, nego i za sve one, koji bi dolazili da organiziraju ustaški

1 *Hrvatski narod*, Zagreb, 27. april 1941; Ђуро Виловић, *Крвава црква – Хрватски попови и фратри у распаду Југославије и у покољима Срба*, Београд 2009, 99; Душан Пленча, *Kninska ratna vremena*, Zagreb 1986, 185.

2 Jure Krišto, *Sukob simbola – Politika, vjere i ideologija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb 2001, 356 (у даљем тексту: Ј. Кришто, *Сукоб...*).

3 *Тко је тко у NDH*, Zagreb 1998, 38.

4 Joža Horvat, Zdenko Štambuk, *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb 1946, 129 (у даљем тексту: Ј. Хорват, З. Штамбук, *н. д.*).

5 Đuro Stanisavljević, „Pojava i razvoj četničkog pokreta u Hrvatskoj 1941–1942. godine“, *Istorija XX veka*, Beograd 1964, 5–140.

pokret. Tu su dolazili i odatle su se širili ustaški letci. Prije prevrata i ustanka bio sam predsjednik Hrvatskog ustaškog stana u Dрнишу.“⁶

Тачност података из писма фра Берковића потврдио је 25. јула 1941. таборник у Дрнишу.⁷

Фра Берковић је искористио смутна времена, првенствено италијанско-хрватска спорења поводом преузимања власти у Книнској и Дрнишкој крајини, па је спроводио прекрштавање православних Срба. То је радио према ранијим упутствима добијених с Каптола, као и на основу писане сагласности шибенског бискупа Јеронима Милете.⁸ Истим активностима бавио се и Вјекослав фра Шимић у Дрнишкој крајини.⁹ Готово сви римокатолички свештеници у Далматинској загори били су задужени за тај „заветни посао“.¹⁰

У времену слома Независне Државе Хрватске, маја 1945, у маси војника и цивила фра Берковић се повлачио ка западу, ка Англоамерикацима. Британске војне власти предале су га југословенским комунистичким властима. Према појединим ауторима, тада му се губи сваки траг.¹¹

Вјекослав фра Шимић (17. август 1905, Тучепи код Макарске – 6. јул 1945, Загреб), такође припадник Провинције Пресветог Откупитеља, жупник у Врпољу код Книна од 1935. године, као организовани усташа именован је средином априла за политичког повереника у Книнском котару. Према сведочанствима избеглих Срба, фра Шимић био је иницијатор злочина над Србима на том подручју.¹²

Кардинал Еуген Тисеран именован је фра Шимића за главног организатора рушења српске православне цркве у Книну.¹³ То, међутим,

6 Ј. Хорват, З. Штамбук, *н. д.*, 9.

7 *Исто*, 43.

8 Јуре Кришто, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941–1945*, II, Zagreb 1998, 83 и 85 (у даљем тексту: Ј. Кришто, *Католичка црква и...*). Занимљиво је да Кришто, када је реч о фрањевцима Берковићу и Шимићу, готово исти текст понавља и у другој књизи: Ј. Кришто, *Сукоб...*

9 Ј. Кришто, *Католичка црква...*, 58–59; Ј. Кришто, *Сукоб...*, 211–212.

10 Више о томе у: Ј. Кришто, *Католичка црква...*, II, разне стране.

11 *Tko je tko u NDH*, Zagreb 1998, 38.

12 Viktor Novak, *Magnum Crimen*, Beograd 1988, 652.

13 Службени извештај Николе Рушиновића, саветника Посланства Независне Државе Хрватске у Риму, Младену Лорковићу, министру иностраних послова Независне Државе Хрватске, о разговору са кардиналом Еугеном Тисераном 5. марта 1942: Ј. Кришто, *Католичка црква...*, I, 158–160. О поменутом разговору упоредити: Milan

како тврде поједини хрватски аутори, није тачно.¹⁴ Као и неколико других фрањеваца из Провинције Пресветог Откупитеља, премештен је у Загреб, у војну службу.¹⁵ Служио је у Осијеку, Бањој Луци и Славонском Броду. Извесно време свесрдно је радио и на прекрштавању православних Срба.¹⁶

Током слома Независне Државе Хрватске, почетком маја 1945, фра Шимић се повлачио са војском и народом ка Англоамериканцима у Аустрији. Као британски заробљеник предат је југословенским властима. Суђено му је у Загребу, пресуда је изречена 6. јула 1945. године и истог дана је стрељан.¹⁷

Као што је раније речено, Петар фра Берковић био је повереник за Кнински котар, а Вјекослав фра Шимић политички повереник. Шимић је о приликама у Книнској крајини извештавао надређене у Загребу. (Оригинално писмо, то јест извештај, налази се у Војном архиву у Београду, фонд НДХ, кутија 359, фасцикла 5, документ 24.)

Тај извештај сам по себи представља поуздан историјски извор, а истовремено може да послужи као прилог тврдњи о директној сарадњи хрватских (усташких) власти и великог броја представника Римокатоличке цркве у догађајима који су претходили великим злочинима над припадницима српског народа на одређеној територији, у овом случају у Книнској крајини.

Bulajić, *Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine*, 2, Beograd 1988, 622–624.

14 J. Кришто, *Католичка црква...*, I, 133.

15 *Katolički list*, Zagreb, 41/1944, 498; J. Кришто, *Сукоб...*, 106.

16 J. Кришто, *Католичка црква...*, I, 204–206.

17 *Исто*, 133.

Država Hrvatska.
 Ustaški Stan u Kninu
 dne 25. travnja 1941.
 Broj 5/41.

50-10

VOJNHISTORIJSKI INSTITUT JNA
 ARHIVA NEPRIJATELSKIH JEDINICA
 Br. Reg. 20275
 K. 40

Ministarstvu Unutrašnjih Poslova

Z a g r e b .

Ovamošnji Ustaški Stan smatra se dužnim izvijestiti Naslov o prilikama ovoga kraja kako slijedi:

Italijanske čete došle su u Knin i okolicu na 13 o.m.j. srdajčno dočekane od Hrvatskoga Naroda, dok su im Šrbi dali neki otpor i minirali most kojim su imali stóci u Knin. Taj je otpor bio davan naročito po četničkim formacijama koje su predvodili g.Vlade Novaković, brat poznatog dra.N.Novakovića (Longa) i pravoslavni pop Momcilo Gjujić, paroh u Strmici.

Za vrijeme dolaska u Knin italijanskih četa, a i prije dva dana, četnici su navalili na naša hrvatska sela; zlostavljali naš narod, pljačkali naše kuće, silom gonili našu mladost u četničke odrede, mnoge od njih mučili i zlostavljali, a jednoga su na najgrozniji način mučili i ubili, te smo ga pronašli tek poslije 14 dana.

Ustaški Stan u početku je oboružao nekoliko svojih ljudi i postavio red, ali su italijanske vlasti opet ih razoružali, dok je MI kod četnika i dalje ostalo oružje. Ti četnici ovih dana povratili su se svojim kućama, oružje su posakrivali i slobodno se kreću, te još prkose, jer se smatraju zaštićenima.

Italijanski povjerenik dr. Erbert, rodом iz Zadra, školski je drug i prijatelj g.dr.Nikice Novakovića (Longa) kojim se je pri prvom susretaju poljubio, i ovaj ga je postavio da i dalje vodi Kninsku općinu, premda mu je brat četnički vodja. Isti taj Novaković nije htio ni da čuje o polaganju zakletve Državi Hrvatskoj i Poglavniku, pa je to zabranio i svojim činovnicima. Doznali smo da nije poslao Brzojav prilikom imendana Kancelara Hitlera.

Pri odом preuzimanja vojnih objekata sa strane italijanskih vlasti, ostala je velika zaliha živežnih namirnica u vojnim magazinima, čiji popis prilažemo ovome spisu. Većina tih namirnica odvezena je sa italijanskim kamijonima u nepoznatом pravcu. Jedan dio isposlovali su neki ovdješnji trgovci, koji su to platili italijanskim vlastima i uz dobar postotak prodavali.

Posredovanjem Ustaškog Odbora italijanske vlasti odobrile su da se iz tih zaliha podijeli narodu 24 vagona kukuruza, i to: 4 za općinu Prominsku, 10 za općinu Drnišu a 10 za općinu Kninsku. Takodjer

je zatraženo da se tih 10 vagona odredjnih za Knin ugstupi prehrabemnom odboru, imenovanom od strane Ustaškog Stana, a talijanske vlasti su to odbile i dale g. Novakoviću (Longu), koji to dijeli isključivo svojim privrženicima. Javno se govori, ~~kako~~ kako Novaković (Longo) kupi popise u svrhu pripojenja Dalmacije Italiji. Srbi su iz dana u dan sve više objesniji, jer se na taj način smatraju zaštićeni od italijanske vlasti, protiv nas Hrvata.

Kotarski Poglavar g. Radovan Obradović odmah je stupio u vezu preko Longa sa italijanima i radio je protiv interesa Hrvatskoga Odbora. Izdao je naredjenje da se odmah skinu hrvatske zastave, činovnicima da nose hrvatske trake na ruci nije objelodanio niti je sam nosio.

Ustaški Stan pod br. 2/41 od 20 o. m. j. pozvao je kotarskog Poglavarstvo u Kninu da pozove cjelokupno osoblje u državnoj službi, samouprave i svih usta ova javnoga poretka da polože prisegu vjernosti Državi Hrvatskoj i njezinom Poglavniku, prema Zakonu od 10 travnja t. g. (Narodne Novine broj 1). Kad je sutradan došlo Ustaško povjereništvo u Kotarsko Poglavarstvo da prisustvuje polaganju zakletve, g. Kotarski Poglavar Obradović se izmotavao da je to njemu teško izvršiti, jer da je dobio zabranu od italijanskih vlasti i molio je da ga se radje riješi dužnosti. Odbor je od njega zatražio pismenu izjavu i na temelju iste razješio ga dužnosti i privremeno povjerenje vršenje dužnosti kotarskog Poglavara g. Vičku Ljubiću dosadašnjem podnačelniku.

Gosp. Ljubić je u sporazumu sa Ustaškim Povjereništvom proveo zakletvu osoblja svih državnih nadležstava, osim kninske općine i osim jedne pčarice na kot. Poglavarstvu, t. j. Draginje Stojavljević, kćerke pravoslavnoga popa i bivšeg narodnog zastupnika Stojadinovića.

Zapisnici zakletve neka su nadležstva već otpremila na nadležno mjesto, dok se pretežiti dio nalazi u pohrani kod Ustaškog Stana, koji će ih kamo spadaju, svojedobno dostaviti.

Ustaški Stan u Kninu svojim dopisom od 19 travnja pod br. 1. upravio je zapovjedništvu italijanskih četa u Kninu dopis sa nekoliko konkretnih predloga, čije prepise su dostavljeni Naslovu preko O. Carev Žarka. Taj dopis italijanski komesar ponio je u Zadar zajedno sa prepisom legitimacije Ustaškog Povjerenstva i na povratku radi toga pozvan je na odgovornost politički povjerenik O. Šimić Vjekoslav, te mu je saopćeno da je tim aktom povrijedio poredak na okupiranom području sa strane italijanskih četa. Ujedno mu je zabranjeno kretanje iz područja Knina i zapriječeno mu je da će ga se odvesti u Zadar ako bude išta poduzimao u korist Države Hrvatske. Isti je tužen u Rim na Sv. Oca Papu, koji da ga navodno ima pozvati na odgovornost.

Dr. Berković fra Petar iz Drniša, povjerenik kninskog kotara, došao je iz Zagreba sa odlukom gosp. Ministra, da je postavljen kao takav za cijeli kotar. Tim dekretom pokazao se italijanskim vlastima, koje su jednostavno preko toga prešle, a danas doznajemo da su ga internirali i odveli u Zadar.

Jučer je g. Radovan Obradović, kotarski poglavar ponovno postavljen od italijanskih vlasti kao kotarski poglavar, i to pismenim dekretom, te je izavio pred pozvanim osobljem da italijanske vlasti ne priznaju

nikakove odluke ili odredbe Ustaškog Stana, čak ni one iz Zagreba, koje da su ništetne. Osim toga zatražio je od cijelog osoblja da trebaju potpisati izjavu lojalnosti i možda i samu zakletvu italijanskoj vlasti, što su svi Hrvati jednoglasno odbili.

Talijani su istoga dana poslali svim uredima svoju zastavu da se ima izvjesiti, pa je kotarsko poglavarstvo, prije nastupa Obradovićeva, uz njih izvjesilo na desnoj strani i hrvatsku, nakon čega su došli karabinjeri, njih osam, i u prisutnosti Obradovićevoj istu skinuli.

Talijanska vlast pred par dana došla je u kotarski Sud u Kninu i izjavila da se ima suditi u ime Nj. Vel. Kralja i Cara Italije. Prigodom poaganja zakletve poglavica suda g. Vladimir Jovanović oklijevao je istu položiti i tražio ^{u Hrvatskoj izvan} upute sa strane italijanskih vlasti, čak je iznuždio i pismeni nalog da se sudi kako gore. Prepis toga naloga prilažemo ovom dopisu.

Ustaški Stan je naknadno tražio da bi formirao barem desetak ljudi u svrhu održanja javnog poretka, ali italijanske vlasti nisu to dozvolile.

Moguće da se tamo prijavi neki, ~~XXXXX~~ tobože, ispravi Hrvati da dobiju za sebe legitimaciju i da ozloglase ispravne Hrvate i sadašnje povjerenstvo, pa se moli Naslov, da se takove ne prima bez potvrde Ustaškog Stana, a za ispravnost sadašnjeg povjerenstva neka se upita Šibensko povjerenstvo gg. Nikolića i Davida Sinčića, sa kojima je stupilo ovo povjerenstvo u izravnu vezu pred godinu dana.

Radi svega istaknutoga moli se Naslov za što hitnije upute, a po mogućnosti da nas posjeti koja jača ličnost, koja će nas postaviti u užu vezu sa italijanskim vlastima i nastojati ukloniti sve protuhrvatske elemente sa općinske uprave i kotarskog Poglavarstva, jer se odnošaji između Hrvata i Italijana izdana u dan se sve to više pogoršavaju, a najviše radi toga, što su franjevci od strane Srba kod italijanskih vlasti ozloglašeni kao protivnici italijanske vlasti.

U Kninu, dne 25. travnja 1941.

VOJNOISTORISKI INSTITUT JNA
ARHIVA NEPRIJATELSKIH JEDINICA
Br. 2473 F. 5

Politički povjerenik:

Ustaški Povjerenik:

Simić o. Bjekoslav

Flarašević

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA
Br. 013932 Prim. 26. X. 1941
Prilozi.....